

Nazıroğlu, Bayramali, Derdimiz İlahiyat - Akademisyenlerin Gözünden İçerik Kritik Bakış- (İstanbul: Okur Akademi, 2020)

Muharrem ATABAY*

Atıf/Cite as: Nazıroğlu, Bayramali. "Derdimiz İlahiyat - Akademisyenlerin Gözünden İçerik Kritik Bakış-". Değerlendiren: Muharrem Atabay. *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 21 (2022), 355-359.

Bir devletin gelişmişliğinin en büyük etmenlerinden biri eğitim sistemidir. Kaliteli bir eğitim sistemi, nitelikli elemanlar yetiştirerek devletin işleyişine önemli katkılar sağlamaktadır. Devlet düzeni bozulunca eğitim sistemi bozulmakta veya eğitim sistemi bozulunca devlet düzeni bozulmaktadır. Bu nedenle eğitim sistemine sürekli müdahaleler edilmektedir. Bundan medreseler ve ilahiyatlar da etkilenmiştir. Osmanlı Devleti döneminde eğitimin temel kurumu olan Medreseler Osmanlı'nın son zamanlarından itibaren değişime uğramış ve yerini üniversite düzeyinde ilahiyatlara bırakmıştır.

İlahiyat ile ilgili iki tür literatür vardır: Birincisi Türkiye'nin genel anlamda üniversiteyi ya da üniversite tarihini ele alan çalışmalar, ikincisi ise doğrudan ilahiyatı ele alan çalışmalardır. Alan yazında Halit Ev'in "Türkiye'de Yüksek Din Öğretimi Kurumları ve Öğretmen Yetiştirme", Mustafa Uslu'nun "Türkiye'de Yüksek Din Eğitiminin Kurumsallaşması ve Ekolleşme Sorunları", Zeki Salih Zengin'in "Medrese'den Darülfünuna Türkiye'de Yüksek Din Eğitimi", Mehmet Bahçekapılı'nın "Türkiye'de Din Eğitiminin Dönüşümü (1997-2002)", Adnan Demircan'ın "Türkiye'nin İlahiyat Sorunu", Mustafa Köylü'nün "Türkiye'de Yüksek Din Öğretimi ve Sorunları", İbrahim Turan ile Faruk Sancar'ın "Türkiye'de Yüksek Din Öğretimi/Kurumsallaşma -Sorunlar -Beklentiler" gibi çalışmalar vardır. Alan yazında yukarıdaki gibi birçok çalışma olmasına rağmen "Derdimiz İlahiyat" adlı bu çalışmanın farkı ilahiyat meselesini içten bir bakış açısıyla ilahiyatta çalışan alan uzmanlarının görüşüyle kapsamlı bir şekilde ele almasıdır.

* Doktora Öğrencisi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Din Eğitimi Bilim Dalı, muharrematabay08@hotmail.com, ORCID: :0000-0002-7226-6030

Kitabın kapak kısmındaki kurumuş ağaç ve dökülen solmuş yapraklar tasarımı ilahiyatın bu zamana kadar içinden çıkılamayan sorunlarının ve karamsar bir tablonun resimlenmiş halidir ki ilahiyatta var olan durumun imgesidir. Dert ilahiyattır fakat bir türlü kalıcı, bilimsel, herkesin aynı görüşte olmasa da kabul edebileceği bir çözüm üretil(e)memiştir. Geleceğe dönük çözümler üretilebileceğine dair ümitvari bir düşünce de pek fazla yoktur. Kapak kısmındaki kurumuş ağaca az da olsa umudun bir göstergesi olarak filizlenme ihtimali olan bir iki tane küçük yaprak filizi çizilebilirdi. Böylece ilahiyat sorunlarına katılımcıların bakış açısıyla az da olsa bir çözüm ümidi olduğu gösterilebilirdi.

Nitel araştırma ile gerçekleştirilen bu çalışmada maksimum çeşitlilik örnekleme kullanılmıştır. Bu bağlamda seçilen 26 kişinin farklı anabilim dalı, farklı unvan ve farklı kıdeme sahip olmalarına, çalıştıkları ilahiyatların da birinci, ikinci ve üçüncü nesil ilahiyat fakülteleri olma özelliklerine dikkat edilmiştir. Böylece alan uzmanlarından derinlemesine, orijinal ve farklı fikirlere ulaşmak hedeflenmiştir.

Kitap giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde ilahiyatın ilk açıldığı Osmanlı'daki Darülfünun-ı Şahane' den günümüze kadarki serüveninin kısa bir tarihine yer verilmiştir. Bir dönüm noktası olarak kabul edilen ve ilahiyat ve din eğitimine bir sekte olarak algılanan 28 Şubat süreci baz alınarak "Başlangıçtan 28 Şubat'a İlahiyat" (s. 26-56) ve "28 Şubat ve Sonrası İlahiyat" (s. 57-85) başlıklarında ilahiyatın tarihçesi kronolojik olarak özetlenmektedir. Böylece kitap ilahiyatların tarihini çok ayrıntıya girmeden ama önemli mevzularını da kaçırmadan incelemek isteyenler için güzel bir kaynak niteliği de taşımaktadır. Okuyucu da ilahiyatın kısa bir tarihçesinin verilmesi neticesinde araştırmanın asıl mevzusuna geçmeden ilahiyatın paradigmasını daha iyi anlayabilmektedir.

İkinci bölümde "İlahiyatın Sorun Alanları ve Tartışmalar" (s. 86) başlığı altında "Varlık Sebebi, Yapısal Durum, Kalite, Özerklik, Meşruiyet, An' a ve Geleceğe Bakış" (s. 86-254) konuları katılımcıların bakış açısıyla ele alınmaktadır. Kitabın asıl bölümü de burasıdır. İlahiyat ile akla gelebilecek bütün soruları kapsamaktadır. Her konu sonunda tema değerlendirmesi mevcuttur. Tema değerlendirmelerinin tek dezavantajı tekrar niteliği taşıyabilmesidir. Çünkü bu bölümler katılımcıların görüşlerinin bir bakıma özetini de barındırmaktadır. Fakat yazarın kendi bakış açısı, farklı bilim dallarına göre konunun analizi ve karşılaştırmalar sunularak kitabın bu kısımları özgün hale getirilmiştir.

"Varlık Sebebi" (s.86) başlığı altında ilahiyatın fonksiyonuna dair olumlu ve olumsuz olarak iki farklı bakış açısından bahsedilmektedir. Olumlu bakış açısı olarak Diyanet'e imam, MEB'e öğretmen yetiştirmek, dini bilgi ve politika üretmek, tarihsel misyonu yerine getirmek ve toplumda hâkim dini yapıyı muhafaza etmek; olumsuz bakış açısı olarak da ilahiyattan mezun olanların imamlık için otuz aylık bir ihtisas ve

öğretmenlik için formasyon programına tabi tutulması gibi çeşitli aşamalardan geçerek göreve başlamak sayılabilir. Bu durum ilahiyatın gerçekten ne yetiştirdiği konusunda bir açmazı da göstermektedir. İlahiyatlardan imam, müezzin, müftü, vaiz, din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmeni, meslek dersleri öğretmeni gibi birçok meslek dalında çalışabilecek bireyler mezun olabilmesine rağmen bu mezunların kalitesi ciddi şekilde tartışılmaktadır. Mezunların birçoğu ekstra bir eğitim almadan alanlarında kaliteli bir meslek elemanı olarak göreve başlayamamaktadır. İlahiyatların en temel hedefi olarak da İslami bilgiyi bilimselleştirmek, bilgi üretmek, meslek erbabı yetiştirmek, ilmiyle amel edebilecek insanlar yetiştirmek, İslam'a ve topluma hizmet etmek vurgulanmaktadır.

İlahiyatın tarihi sürecine bakıldığında ilahiyatlar neredeyse her on yılda bir bölümleri, adları, müfredatı gibi çeşitli konularda ya reform ya da düzenleme/iyileştirme niyeti var sayılarak çeşitli değişimler geçirmektedir. Değişim, dönüşüm o kadar çok yaşanmıştır ki neredeyse değişimin olmaması bir problem olarak ele alınacak boyuta gelmiştir. Kitapta da bu mevzu "Yapısal Durum" (s. 112) başlığında ele alınmaktadır. İlahiyata/İslami İlimlere isim arayışında ilahiyat ismi artık kanıksandığından doğru ve yeterli olduğu, ilahiyat isminin çeviri ile alındığından farklılaşmanın/ farklı isimler vermenin doğru ve yeterli olduğu, isminden ziyade vazifesinin öneminden farklılaşmanın olsa da olur olmasa da olur bakış açıları vardır. İlahiyatta bölümleşme ve uzmanlaşma taraftarı olan Ali Fuat Başgil' in yıllar önce bahsettiği bölümleşme meselesi tarihsel süreçte hep tartışılmalıdır. Tarihsel olarak hep tartışılması "Süreğen Arayış: Bölümleşme Çıkmazı" (s. 118) gibi kısa bir başlık ile öz bir şekilde ifade edilmektedir. Yine bu başlık altında İDKAB/DKAB denemesi, uzaktan eğitim/ön lisans ve İLİTAM, pedagojik formasyon konuları da ayrı başlıklar halinde işlenmektedir. Bunlarda ilahiyatta ne kadar farklı programlar ve denemeler yapıldığının, ilahiyatın çıkmazının yine bir kanıtıdır. İDKAB/DKAB' ın olumlu bir adım olduğu fakat yarıda bırakıldığı "Ömrü kısa derdi uzun" (s. 127) adlandırması ile betimlenmektedir. İmamların eğitimi için de uzaktan eğitim, ön lisans ve İLİTAM açılmıştır. Hedef imamların kendilerini sürekli eğitim yoluyla devamlı kendilerini geliştirmek iken bitirenlerin öğretmenliğe geçmek istemesi ya da ilahiyata bir alternatif olmaya başlaması gibi nedenlerden dolayı bir taraftan çözüm iken diğer taraftan farklı problemler yaratmıştır. Git gel şeklindeki serencamlar devam etmiştir. Kitabın konu olarak en fazla yerini kapsayan bölümünün değerlendirilmesi de değerlendirmelerin en uzununu oluşturmuştur. Bu durum kitabın yazımında ve içerik planlamada ne kadar başarılı ve titiz olduğunu göstermektedir.

Hoca, öğrenci ile eğitim-öğretim ve müfredat durumunu üç alt madde olarak "kalite" (s. 159) başlığı altında ele almaktadır. 2006 yılından itibaren Türkiye'de üniversite sayısı, buna bağlı olarak da üniversitede okuyan öğrenci sayısı ciddi olarak

artmıştır. 2020'den sonra ise ilahiyatların sayısı yüzü geçmiştir. Bu durum da öğrenci ve öğretmenin nicel olarak artmasını sağlamış, nitel olarak ise kalitesinin düşmesine sebep olmuştur. Hoca ve öğretmenler konusunda katılımcılar da bu durumdan yakınmaktadır ve genellikle bu konuda olumsuz görüşe sahiptirler. Niceliksel artışın niteliğe yansımamasının dışında; hocalar hakkında Türkiye'de öğretim üyesi başına düşen yayın ortalamasının 0,3 olmasından yola çıkılarak dil ve zihniyet problemi ile popülerite probleminin olduğundan bahsedilmektedir. Maalesef ki eğitimde sayısal artışa karşılık kalitenin sürekli düşmesi durumu yine gerçekleşmiştir. Özelde ilahiyatların genelde tüm üniversitelerin kanayan yaralarından birine böylece değinilmiştir.

Akademik camianın fikirlerini serbestçe ifade edebilmesi ve araştırmalar yapıp yeni bulgulara ulaşabilmesi özerklik ile sıkı bir bağlantı içerisindedir. Özerkliğin ve özgürlüğün olduğu yerlerde yeni fikirler ve buluşlar daha hızlı ortaya çıkabilmektedir. Tarihsel süreçte de özgür ortamın olduğu dönemlerde İbn-i Sina, Farabi, Gazali, Harezmi gibi âlimler yetişmiştir. Kilisenin egemenliğinden çıkıldıktan sonra aydınlanma, Rönesans ve reform hareketleri gerçekleşmiş ve bilimsel devrimler meydana gelmiştir. Kısacası akademik camia için özerklik olmazsa olmaz haklardan biridir. Kitapta özerklik konusu, "idari özerklik ile akademik ve bilimsel özerklik" (s. 187-205) başlıkları halinde ele alınmıştır. Katılımcılar idari, bilimsel ve akademik olarak çeşitli problemlerden bahsetmişlerdir. Çözüm de siyasetin iyi ya da kötü hangi niyetle olursa olsun ilahiyata müdahalesinin olmaması zikredilmektedir. En doğru yaklaşımlardan biri de budur. İlahiyatın durumu hakkında akademisyenlerin karar vermesi gerekmektedir. Çünkü alanın asıl uzmanları kendileridir.

İlahiyatın varlığı laiklik teması altında uzun yıllar tartışılmıştır ve tartışılmaya da devam etmektedir. İlahiyatın var olmasının geçerliliği "meşruiyet" (s. 206-238) teması altında ele alınmıştır. Katılımcılar ilahiyatın meşruiyeti konusunda özellikle karamsar bir bakış açısındadırlar. Bunda Darülfünun İlahiyat Fakültesi kapatılırken ve Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi açılırken aynı kanunların yürürlükte olmasının yanı sıra 28 Şubat sürecinin de büyük etkisi vardır.

İlahiyatlardan bir üniversite kurumu olarak daha çok dini alanda çıkan sorunları incelemesi, bunlara bilimsel anlamda çözümler üretmesi ve dini bilgi üretmesi beklenmektedir. Bu bağlamda ilahiyatın bilgi üretme potansiyeli, problem çözme kapasitesi ve geleceği "An'a ve Geleceğe Bakış" (s. 238) temasında ele alınmıştır. Kitabın deyimiyle an'a ve geleceğe dönük "iki arada bir derede" (s. 255) bakış açısı mevcuttur. Bu durum Türkiye'de uzun süreli politikalar yerine günü kurtarmak için değişimler yapılmasının etkilerinden biridir. Katılımcılar da ne olacağı konusunda kesin bir bilgiye sahip değillerdir. Malum ilahiyatların sayısı Türkiye'de iktidarın

ideolojisine göre artmış veya azalmıştır. Durum bilimsel bir nedenden kaynaklanmamış siyasi ideolojinin görüşü doğrultusunda gerçekleşmiştir.

Her konu sonunda tema sonu değerlendirmesi yapıldığından genel değerlendirme kısa tutulmuştur. Bu oldukça doğaldır. Yazar bu değerlendirme kısmında genel bir toparlama ve genele dönük fikirler sunmuştur. Kitabın genelinde katılımcıların daha çok karamsar bir bakış açısına sahip olduğu görülmektedir. Yazar tarafından ilahiyat sorunları için camianın içerisindekilerin inisiyatifinde ve sorumluluğunda ama tüm paydaşların ve ilgililerin de katkısını alarak tıpkı bir neşter vurur gibi çözüm üretilmesi tavsiye edilmektedir.

İlahiyat meselesi için köklü bir çözüm olmayan, geçici çözüm önerilerine “palyatif” (s. 13) ; tepeden inme, halk için ama halkı hesaba katmayan girişimlere “jakoben” (s. 13) ; ilahiyata uzun süre müdahalenin ilahiyat camiasını getirdiği karamsarlığa “öğrenilmiş çaresizlik” (s. 262) , ilahiyatın sayısal genişlemesinin hoca, öğrenci ve müfredatta nicel artışa sebep olmasına rağmen nitel olarak ilahiyatı olumsuz etkilemesine “ayak bağı” (s. 261) ; aynı soruya farklı veya birbirine zıt olmasıyla birlikte çelişkili cevapların verilmesine “dikotomik” (s. 235) ; ilahiyatın şu anki karmaşık ve içinden çıkılmaz haline “gerçek benlik” (s. 258) ; ilahiyata biçilen ve ilahiyattan istenen özelliklere “ideal benlik” (s. 259) ; ilahiyatın şuan yaptıkları ile istenen arasındaki farklılıklara “benlik krizi” (s. 259) gibi kelimelerin/kavramların kitapta kullanılması kitabı özel ve özgün kılmaktadır. Psikoloji ve ideoloji gibi farklı alanlardaki kavramlardan yararlanılarak disiplinler arası bir bağ da kurulmuştur. Bunun yanı sıra bu tür kavramlar daha da akılda kalıcı olmakta ve konuyu daha iyi anlatmaktadır.

Netice olarak kitap ilahiyatın sorunları ile tartışma alanlarını ve bunlara dair ne tür çözüm yolu üretilebileceğini araştıranlar için güzel bir kaynak teşkil etmektedir.